

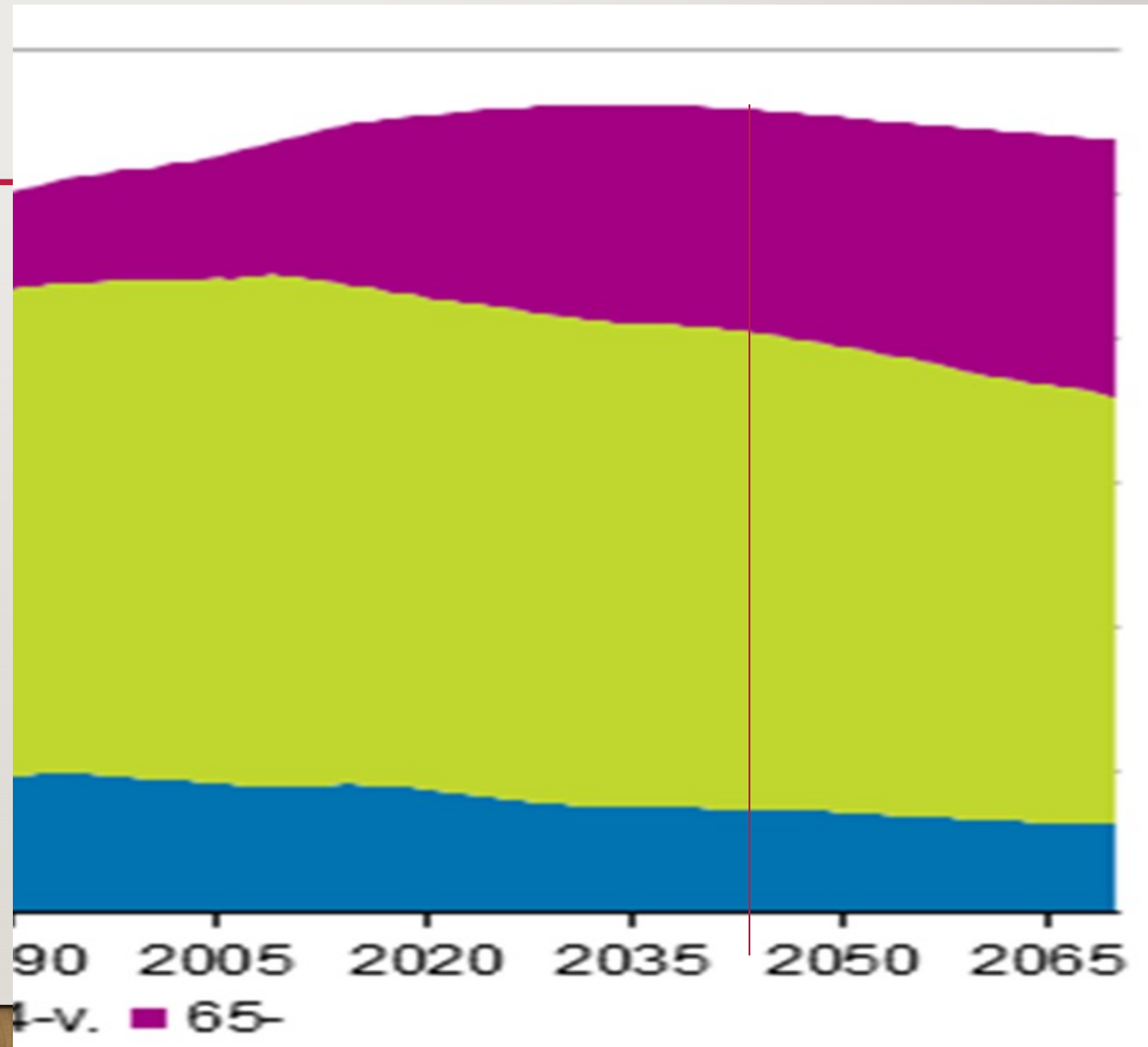
IKÄIHMISTEN LÄÄKERIIPPUUDET

SILJA RUNSTEN

PSYKIATRIAN ERIKOISLÄÄKÄRI, PSYKOTERAPEUTTI

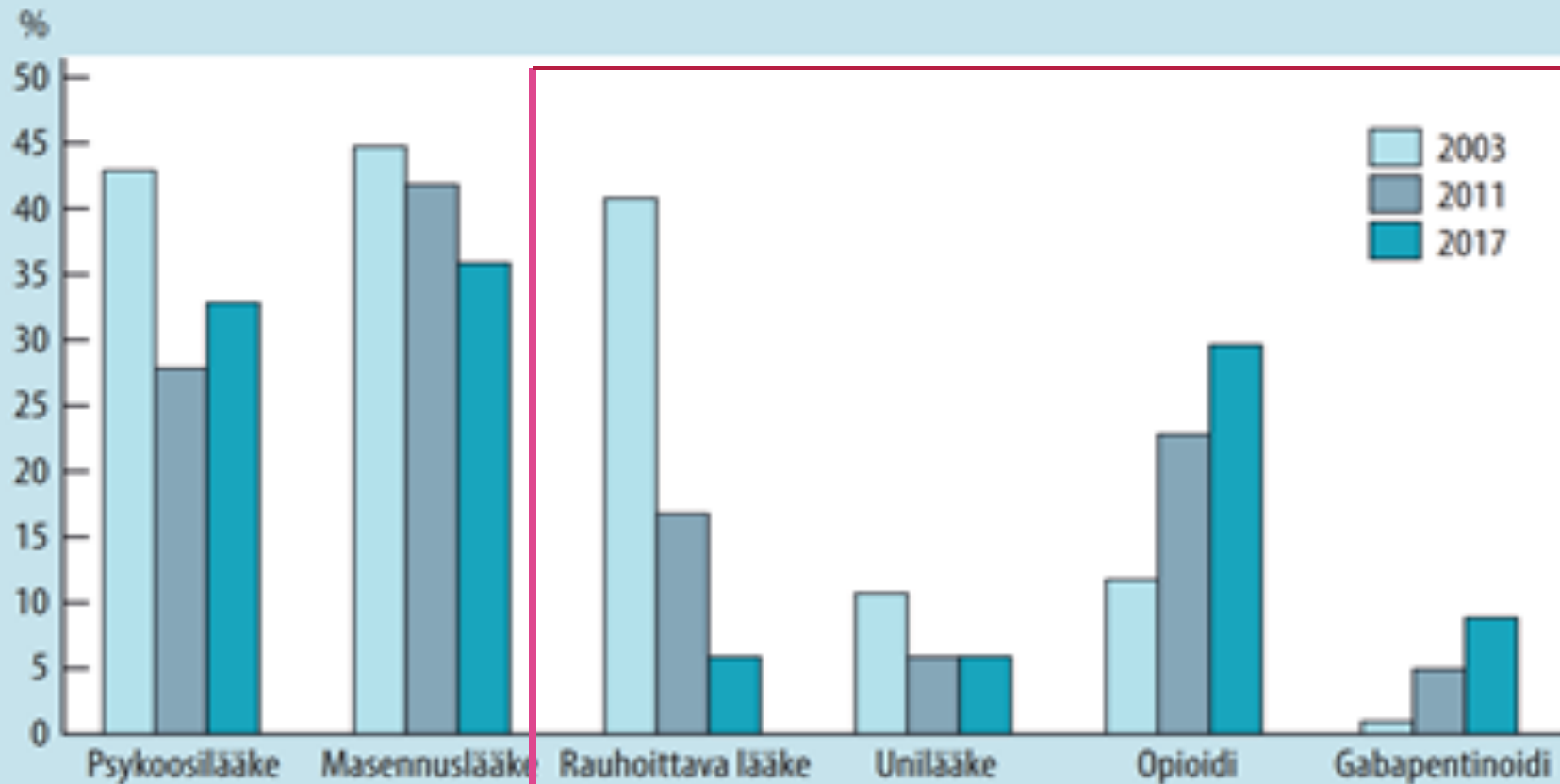
KSSHP PSYKIATRIA

- Tilastokeskuksen väestörakennetilasto:
 - 70 vuotta täyttäneiden määrä on kasvanut kolmessa vuodessa 100 000 henkilöllä
- + Riippuvuusongelmista kärsivien %-osuus ikäryhmässä kasvanut

IÄKKÄIDEN PSYYKENLÄÄKITYS ON YLEISTÄ, NÄYTÖNASTE VÄHÄISTÄ

LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA DUODECIM
2021;137(22):2388-95
HANNA-MARIA ROITTO, ULLA AALTO JA KAISU PITKÄLÄ

-
- Rauhoittavat ja unilääkkeet
 - Käyttö tasaantunut, väärinkäyttö??
 - Vahvat kipulääkkeet
 - Oksikodonin käyttö on jopa nelinkertaistunut vuosien 2008–2018 aikana. Kela: v. 2018 yli 92 000 75-v täyttänyttä vanhusta käytti jotain opioidia
 - Väärinkäyttö?
 - Gabapentinoidit ??
 - Laksatiivit, käsikauppalääkkeet (särkylääkkeet)

LÄÄKKEIDEN VÄÄRINKÄYTÖN SYITÄ

- Polyfarmasia

~~• Kuopio 75+ -tutkimuksessa polyfarmasialle altistavia riskitekijöitä korkea ikä, naissukupuoli, laitoshoido ja monisairastavuus~~

- Yksinäisyys

- Eläkkeelle jääminen

- Yksin asuminen

- Leskeytyminen

- Lähisuvun/ lasten puuttuminen

- Liikuntakyvyn heikkeneminen

- Negatiiviset elämäntapahtumat

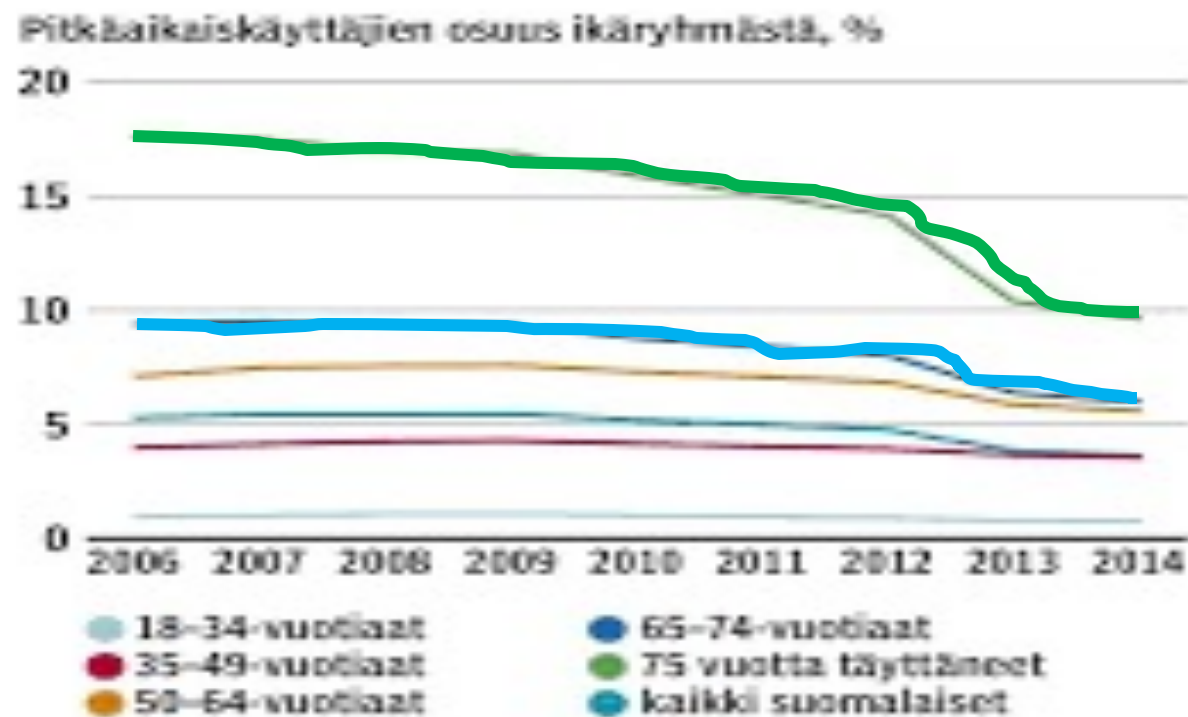
RAUHOITTAVAT JA UNILÄÄKKEET

- Pitkäaikaiskäytössä haitat ylittävät hyödyt
- Tieto haitoista lisääntynyt yli 10 vuoden ajan
- Käyttöä selvitetty aktiivisesti ja vieroituksia toteutettu
- Pitkäaikainen riippuvuutta aiheuttavien lääkkeiden käyttö on yhteydessä monisairastavuuteen ja monilääkitykseen psykiatriset, neurologiset, maksan ja ylemmän ruuansulatuskanavan sekä tules-sairaudet

KUVIO 1.

Rauhoittavien ja unilääkkeiden pitkäaikaisen käytön esiintyvyys ikäryhmittäin vuosina 2006–14.

Muutos oli tilastollisesti merkitsevä kaikissa ryhmissä (Liitetaulukko 2).

- USA:ssa ikääntyneistä 1/4:lla lääkkeiden haitallista käyttöä
- Usein tahatonta
- **Yli 10% iäkkäistä naisista väärinkäyttää reseptilääkkeitään**
 - Krooninen kipu ja opiaattilääkitys 35% väärinkäyttö
- Väärinkäytön tavat
 - Toiselle määrättyjä lääkkeitä
 - Suuremmilla annoksilla
 - Pidemmän aikaa
 - Viihdekäyttö
 - Sekakäyttö, alkoholi

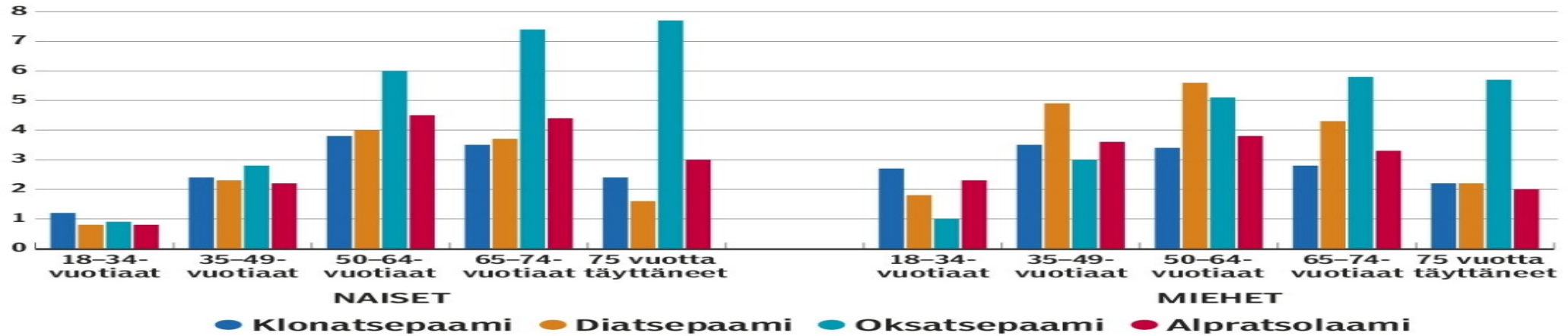
- Kuopio 75+ -tutkimuksessa polyfarmasialle altistavia riskitekijöitä olivat korkea ikä, naissukupuoli, laitoshoido ja monisairastavuus
 - FIMEA 2019 (SIC-julkaisu) 75 vuotta täyttäneistä noin joka kymmenes on monilääkitty, ja kyseinen osuus on pysynyt ennallaan viimeiset neljä vuotta
 - ▶ Suomessa 2019 lopussa 874 314 vähintään 70 täyttäneitä (370 405 miehiä ja 503 909 naisia), lääkkeiden väärinkäyttöä raportoi alle 1% (THL Huumeekysely -18)
 - ▶ 70 vuotta täyttäneiden määrä on kasvanut kolmessa vuodessa 100 000 henkilöllä.
 - 11% yli 10 reseptilääkettä
- > vähintään 5542 lääkettä tarkoituksellisesti väärin käyttävää ikääntynyttä naista
- > vähintään n. 40000 tahattomasti

LÄÄKÄRILEHTI -18

KUVIO 2.

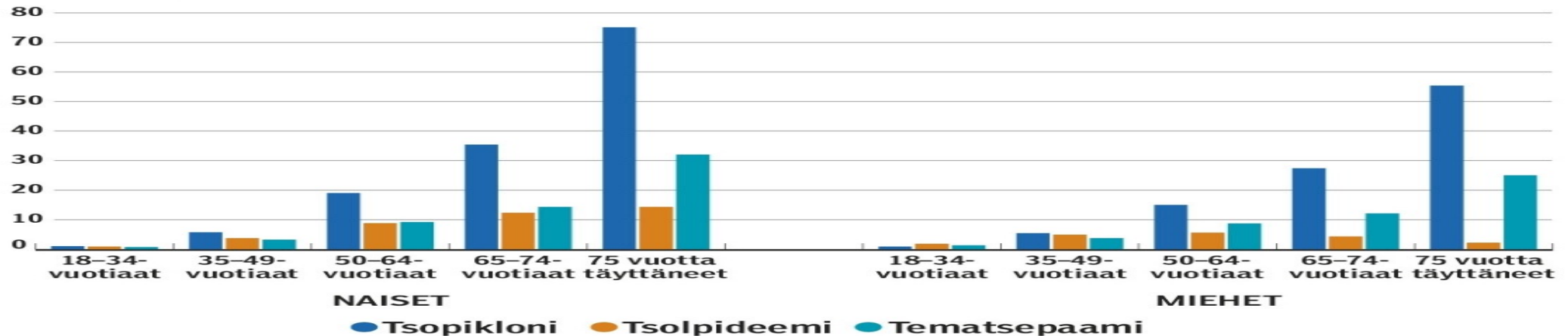
A. Rauhoittavien lääkeaineiden pitkäaikaiskäytön esiintyvyys lääkeaineittain, ikäryhmittäin, naisilla ja miehillä vuonna 2014.

Esiintyvyys/1 000 henkilöä

B. Unilääkkeiden pitkäaikaiskäytön esiintyvyys lääkeaineittain, ikäryhmittäin, naisilla ja miehillä: tsopikloni ja tsolpideemi vuonna 2014, tematsepaami vuonna 2012.

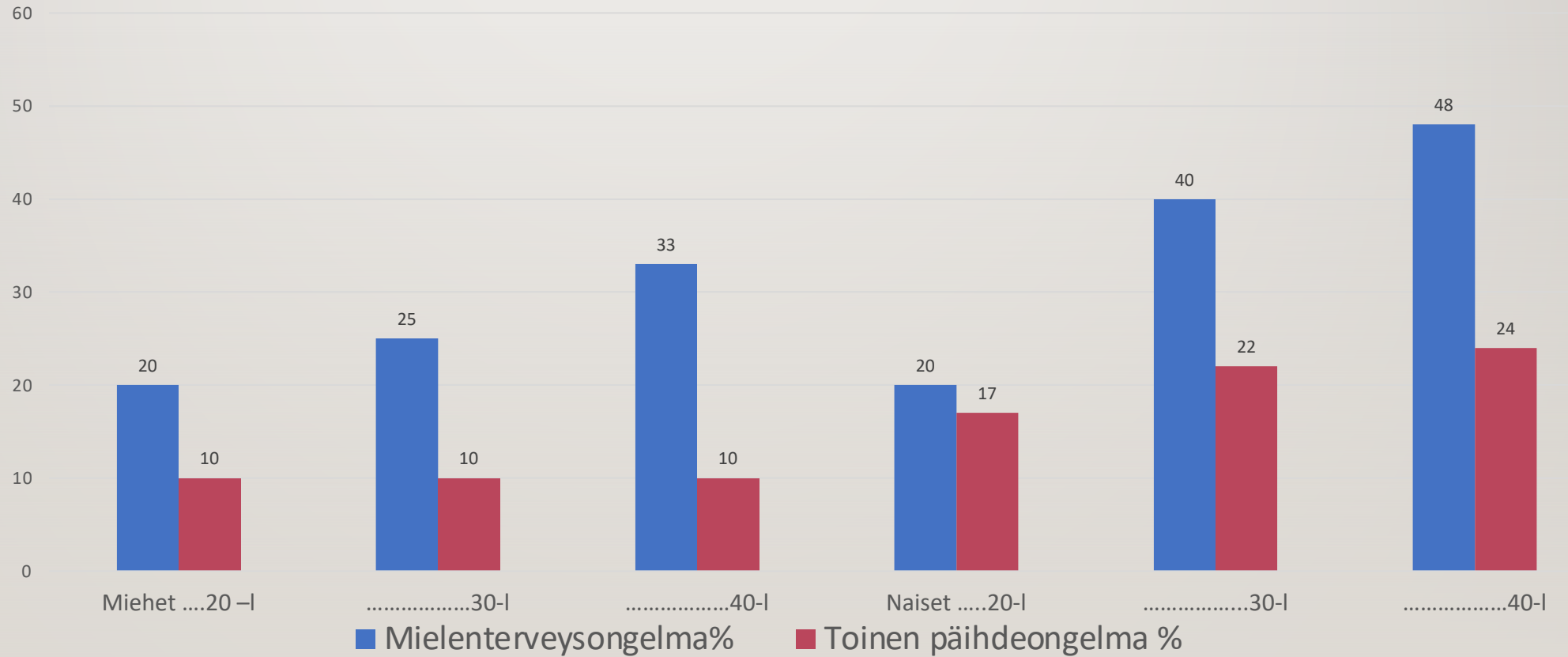
Esiintyvyys/1 000 henkilöä

MONIPÄIHDEONGELMA

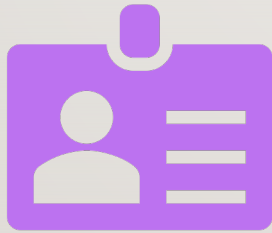
- Rekisteritiedot 1990 ja 2009 välillä (n = 10 898) Päihdehoidon asiakkaat
- **Ongelmakäyttö on yhteydessä niin yksilöllisiin kuin yhteiskuntaan liittyviin tekijöihin**
- Seurannan aikana suomalaisten naisten päihteiden käyttö lisääntyi ja ongelmat yleistyivät.
- Tuuli Pitkänen, Teemu Kaskela ja Jouni Tourunen (2017). [Päihdehoidon asiakaskunta ja päihdeongelmaan liittyvä ennenaikaisen kuoleman riski: hoito- ja rekisteritietoihin perustuva seurantatutkimus.](#) A-klinikkasäätiön raporttisarja 66

PÄIHDEHOITOON ALKOHOLIN VUOKSITULLEIDEN MONIPÄIHDEONGELMA JA KAKSOISDIAGNOOSI (%)

- Vanhusten alkoholin ja lääkkeiden haitallinen käyttö piileviä ongelmia
 - vaikeus tunnistaa (ehkä 10-20%)
 - useimmiten hoitoon muun syyn vuoksi
 - ongelma usein pitkälle kehittynyt ja elämäntyyli muuttunut päihdekeskeisemmäksi
 - Terveysriskit
 - Syrjäytyminen
 - Eristäytyminen
- Itseluottamuksen ja päihderiippuvuuden välillä käännteinen suhde
 - puheeksi ottamisen vaikeus, miten kysyä
 - häpeä ja syyllisyys

IKÄÄNTYNEEN POTILAAN PÄIHDEONGELMAN HOITAMINEN

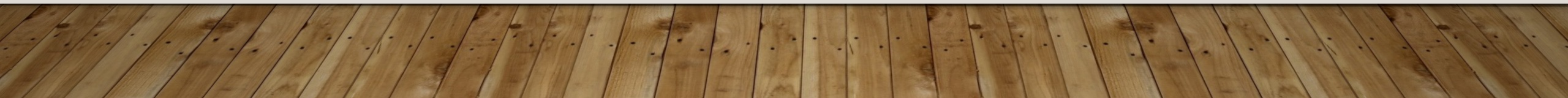

Tunnistaminen

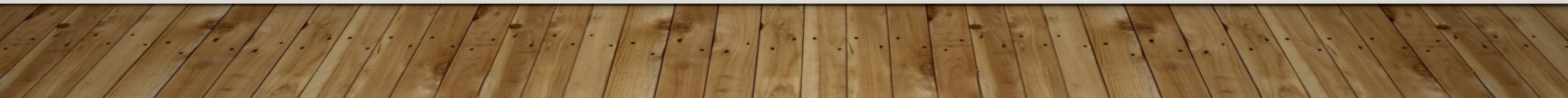
usein jo pitkään jatkunut ennen kuin
tulee ilmi

Mitä sitten?

- Valtaosalla ikääntyneistä vuosittain kontakti perusterveydenhuoltoon tai sairaanhoitoon
 - ei yleensä päihdeongelman vuoksi vaan muista syistä
 - **Vaikuttaminen on mahdollista**
- Ohjeen mukainenkin käyttö voi aiheuttaa riippuvuutta
- Vieroitusoireita voi olla käytön aikanakin
- Tehokkaalla annoksella on haittoja
- Haittoihin ei tule tottumusta kuten tehoon

LÄÄKERIIPPUVUUDEN MERKKEJÄ

- Huomattava huoli lääkkeen tehosta
- Yksityiskohtainen tieto tietyistä lääkkeistä
- Kiinnittyminen tiettyyn valmisteeseen
- Huoli lääkkeen saatavuudesta ja annosteluajoista
- Suunniteltua pidempään jatkunut käyttö
- Valitukset lääkäreistä tai hoitajista jotka yrittäneet puuttua asiaan
- Muutokset itsestä huolehtimisessa

PÄIHDEONGELMASTA KÄRSIVÄN VANHUKSEN YMMÄRTÄMINEN

➤ Päihteiden käyttö sopeutumisyrittäksenä

- terveyden ja toimintakyvyn heikkeneminen
 - avun tarve ja riippuvuus
 - häpeän, avuttomuuden ja nöyryytyksen tunteet
 - kipu
 - sairauden kieltäminen ja torjunta, siihen liittyvä ahdistuneisuus
- yksinäisyys, tarpeettomuuden tunne
- turvattomuus, pelot
- univaikeudet

TUNNISTAMINEN

- Miten käytät reseptilääkkeitäsi?

- Erityisesti ”Tarvittaessa” –käyttö
 - Kuinka monena päivänä viikossa käytät enimmäismäärän
 - Kuinka monena päivänä viikossa et tarvitse ollenkaan
 - Mihin aikaan vuorokaudessa tarvetta ottaa lääke yleensä on
 - Huomaatko että lääke ei auta niin hyvin kuin aiemmin ---tottumusta
 - Huomaatko vieroitusoireita
 - Jos lääkeannosten ottamisen väliin jää pitkä aika
 - Jos et ole ottanut lääkettä totuttuun tapaan
- + motivointi: Mitä ajattelet käytöstä
 - Onko sinulla sen suhteen jonkinlainen tavoite

IKÄÄNTYNEEN PÄIHDEPOTILAAN HOIDON HAASTEET

- Häpeä, syyllisyys, stigma
- Lisääntynyt oheissairastavuus
- Vieroitusriskit lisääntyneet

- Liikkuminen usein ongelma ikäihmisille
- Puhelin, internet

- Hoito pitäisi saada paikkoihin, joissa ikäihmiset ovat
- Hoito- ja tutkimusmenetelmät sovellettava ikääntyneille
- Keskusteluryhmät omanikäisten kanssa
- Erilaisia hoitomuotoja hyvä olla käytössä

-
- Kerro potilaalle ja/tai hänen omaiselleen tai hoitajalleen lääkityksen mahdollisista haittavaikutuksista
 - Kysy, tuntuuko lääkityksen vähentäminen vaikealta ja pohdi, kuinka riippuvainen (fyysisesti tai psyykkisesti) hän on lääkkeistään
 - Jos päädytään kokeilemaan lääkevähennystä, seurantakäynti tai soitto lisää turvallisuuden tunnetta
 - Jos oireet ovat vakavia tai tilanne on kovin epäselvä, voi harkita osastojaksoa
 - Älä lannistu: lääkehoidon vähentäminen on työtä vaativaa, mutta kiitollista
 - Ikääntyneiden päihdehoidon tulokset jopa parempia kuin nuoremmilla

-
- KIITOS

- Lyhytneuvonta

- Kohdennettuna riskikäyttäjiin tuloksellista
- Ongelmakäyttäjät tarvitsevat enemmän, motivointi avun vastaanottamiseen ja ohjaus hoidon piiriin
- Kovistelu, pelottelu, moralisointi tai pakottaminen ei auta
- MITÄ PÄIHTEEN TILALLE?

-
- Among past-year prescription opioid users, 6.6% reported misuse. Past-year misuse was higher among males, adults age 50–64, misusers of prescription sedatives, stimulants, and tranquilizers, users of other substances (i.e., tobacco, marijuana, cocaine), and those with alcohol use disorder.
 - Prescription Opioid Misuse among Middle-aged and Older Adults in the United States, 2015–2016. [Benjamin H. Han](#),^{1,2,3} [Scott Sherman](#),^{1,2,3,4} and [Joseph J. Palamar](#)²
 - 35% of patients aged older than 50 years with chronic pain reported misuse of their opioid prescriptions in the past 30 days. West NA, Severtson SG, Green JL, Dart RC. Trends in abuse and misuse of prescription opioids among older adults. *Drug Alcohol Depend.* 2015;1:117-121.
 - 65–69-vuotiaista suomalaisista vain alle prosentti (0,6 %) kertoi käyttäneensä lääkkeitä väärin joskus elämänsä aikana, ja viimeisten 12 kuukauden aikaisesta väärinkäytöstä kertoi tätäkin harvempi (0,3 %) (THL, Huumeekysely 2018, julkaisematon tieto). Todellisuudessa osuus lienee huomattavasti suurempi, sillä vaikka lääkkeitä ei käytettäisi päihtymystarkoituksessa, tahaton väärinkäyttö ja itselääkintä ovat todennäköisesti yleisempiä

PÄIHDEONGELMAN HOITO

Hoidon tavoitteena
motivointi käytön
vähentämiseen ja tuen
vastaanottamiseen

Potilaan oma käsitys
ongelmasta ja tavoite?

- Tavoitteena voi olla
kohtuukäyttö tai täydellinen
vieroittautuminen

Rohkaisu

myös rauhoittavista ja
unilääkkeistä on
mahdollista vieroittautua

Tiedon antaminen
riskeistä neutraalisti

pakottaminen hoito-
ohjelmiin tai esim
AA:aan tehotonta

kovistelu, pelottelu tai
moralisointi ei auta

-
- Yleensä ikäihmisen oireet eivät johdu vanhenemisesta. Toisaalta ikääntynyt potilas ymmärtää hyvin, ettei kaikkia oireita ole aina mahdollista poistaa.
 - Arvioi oireiden merkitys: häiritsevätkö lääkehoito ja sen mahdolliset haittavaikutukset enemmän kuin oireet?
 - Arvioi kokonaisuus: muisti, lääkemyöntyvyys, omaisten tai kotihoidon tuki, lääkeriippuvuus, ruokailutavat ja ravitsemustila, nesteenkäyttö, imeytymishäiriöt, maksan ja munuaisten toiminta, liikuntakyky, lihasvoimat ja tasapaino, mahdollinen piilossa oleva alkoholinkäyttö.

-
- DAST20 sisältää 20 kysymystä. Keskustelun voi aloittaa esimerkiksi seuraavilla kysymyksillä:
 - Oletko käyttänyt reseptilääkkeitä muuten kuin lääkärin ohjeiden mukaan?
 - Oletko käyttänyt huumaavia aineita tai lääkkeitä muuhun kuin lääkinnälliseen tarkoitukseen?
 - Muita iäkkäälle sopivia kysymyksiä ovat esimerkiksi seuraavat:
 - Oletko laiminlyönyt perhettäsi lääkkeiden tai huumaavien aineiden käytön vuoksi?
 - Onko sinulla ollut lääkkeiden tai huumaavien aineiden käytöstä johtuvia terveydellisiä ongelmia (esim. muistinmenetyksiä, kouristuksia, verenvuotoa jne.)?
 - Oletko hakenut apua huume- tai lääkeong